การทำทางเดี่ยวซอสามสายเพลงดอกไม้ไทร
Making a Saw Sam Sai Solo Phleng Dok Mai Sai

บุณฑริกา เจริญชินวุฒิ[1]
Boondarika Jaroenchinwoot
จตุพร สีม่วง[2]
Jatuporn Seemuang

[1] นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาดุริยางคศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
Doctor of Philosophy Program in Music, Faculty of Fine and Applied Arts, Khon Kaen University
(E-mail: modzee3287@gmail.com)

[2] รองศาสตราจารย์ ดร., สาขาวิชาดุริยาคศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
Associate. Prof., Music, Faculty of Fine and Applied Arts, Khon Kaen University

Received: 10/10/2019 Revised: 9/12/2019 Accepted: 4/02/2020

บทคัดย่อ

เพลงดอกไม้ไทรเป็นอีกเพลงหนึ่งที่นำมาบรรเลงขับกล่อม เนื่องจากท่วงทำนอง “โอดพัน” ที่ไพเราะและเป็นที่นิยม บทเดิมนั้นมีทั้งบทชายและบทหญิงอยู่ในบทดอกสร้อยสวรรค์ เป็นลักษณะการเกี้ยวพาราสีกันระหว่างฝ่ายชายและฝ่ายหญิง เป็นเพียงบทร้องที่เป็นหลักฐานบันทึกไว้ ไม่ได้มีทางบรรเลงประกอบ ผู้เขียนจึงนำเพลงดอกไม้ไทร 3 ชั้น ทั้งทำนองทางร้องและทางบรรเลงของพระยาประสานดุริยศัพท์ มาเป็นต้นฉบับในการวิเคราะห์และทำทางเดี่ยวซอสามสายเพลงดอกไม้ไทร 3 ชั้น ซึ่งมีทั้งแนวทำนองทางหวานที่มีลักษณะช้าและทางบรรเลงที่มีลักษณะเป็นทางเก็บที่กระชับ ในทำนองเพลงมีลักษณะเฉพาะทางคีตลักษณ์ทางดนตรีไทย เรียกว่า “โอดพัน” ซึ่งเพลงที่จะเกิดความไพเราะได้นั้นต้องบรรเลงแบบ “โอดพัน” จึงจะได้อรรถรสในการฟัง และเสียงที่เกิดจากการบรรเลงออกมานั้นนิยมใช้เพียง 5 เสียง ซึ่งแบ่งเป็นกลุ่มเรียกว่า “ปัญจโมษะ” เพลงดอกไม้ไทรจึงเป็นเพลงมโหรีที่ไพเราะและเป็นเพลงไทยที่ควรเรียนรู้

คำสำคัญ: ทางเดี่ยว, ซอสามสาย, ดอกไม้ไทร

Abstract

Dok Mai Sai is the one song that is played in lullaby, due to the melodious and popular melodies. The original chapter has both the male and female chapters in Doksoysawan. It is form of flirtation between a man and a woman is only the lyrics that aren’t recorded. The author brought Dok Mai Sai three fold both of the melody and the vocals and the instrument music of Phrayaprasandooriyasub’ s original in analysis and making a saw sam sai solo a variation on Phleng Dok Mai Sai sam chan. Which includes two melodic lines is melisma and pecia. In the melodies there are form in thai musical called “Ode Phan”, which the melodious songs must be played in the style of “Ode Phan”

in order to enjoy the listening and the sound of the instrument music is only five sounds which are divided into groups called “Panjakosa”. The song Dok Mai Sai is a melodious song and is Thai song that should be learned.

Keywords: Solo, Saw Sam Sai, Dok Mai Sai

บทนำ

ดนตรีไทยไม่ว่าจะเป็นเครื่องดีด สี ตี เป่า ตลอดจนเสียงของการขับร้องจากบทเพลงต่างๆ ย่อมมีระดับเสียงสูง - ต่ำ, ใหญ่ - เล็ก ต่างกัน ในเรื่องของเสียงทั้งเจ็ดบรรพบุรุษในสมัยโบราณยกย่องว่าเป็นสิ่งที่มงคลและศักดิ์สิทธิ์ จึงได้อุปมาไว้เป็นเสียงร้องของสัตว์จตุบาทและทวิบาท ซึ่งเป็นยานพาหนะของมหาเทพและเทพ เสียงทั้งเจ็ดจึงมีความศักดิ์สิทธิ์ ในการกำหนดเสียงทั้งเจ็ดเป็นรากเหง้าเมื่อหลายพันปีมาแล้วซึ่งเป็นเรื่องของศาสนาพราหมณ์ ต่อมาพุทธศาสนาก็นำมาไว้ในคัมภีร์วชิรสารัตถสังคหะ มาตราเสียงที่ใช้ในโบราณกาลจะเป็นเสียงสวดหรือเสียงมนต์คาถา ซึ่งช่วงเสียงที่ใช้มีระยะห่างกัน 4 เสียง เช่น ล-ร, ร-ซ เหมาะที่จะนำมาใช้กับเครื่องดนตรีที่เปล่งเสียงด้วยสาย ซอสามสายเป็นเครื่องดนตรีชิ้นหนึ่งที่มีการเทียบเสียงคู่สี่ทั้งสายเอก สายกลาง และสายทุ้ม

โดยเสียงตัวโน้ตมีอยู่ 7 เสียง มี 3 ช่วงเสียง คือมีทั้งกลุ่มเสียงสูง กลุ่มเสียงกลาง และกลุ่มเสียงต่ำ เสียงจากสายเปล่าของซอสามสายเทียบได้ดังนี้

สายที่ 1	สายเอก	เสียงซอล
สายที่ 2	สายกลาง	เสียงเร
สายที่ 3	สายทุ้ม	เสียงลา

เสียงทั้ง 7 ที่เกิดจากเสียงร้องของสัตว์ในคัมภีร์วชิรสารัตถสังคหะ เมื่อนำมาเทียบกับโน้ตสากล มีดังนี้

ขั้นเสียงที่ 1 ฉชฺโช ได้แก่ เสียงนกยูง โด

ขั้นเสียงที่ 2	อุสโภ	ได้แก่	เสียงวัว	เร
ขั้นเสียงที่ 3	คานฺธาโร	ได้แก่	เสียงแพะ	มี
ขั้นเสียงที่ 4	มชฺฌิโม	ได้แก่	เสียงนกกระเรียน	ฟา
ขั้นเสียงที่ 5	ปญฺจโม	ได้แก่	เสียงนกกาเหว่า	ซอล
ขั้นเสียงที่ 6	เธวโต	ได้แก่	เสียงม้า	ลา
ขั้นเสียงที่ 7	นิสาโท	ได้แก่	เสียงช้าง	ที

เพลงไทยเป็นเพลงที่ใช้เสียง 7 เสียง ซึ่งเสียงมีบทบาทหน้าที่และความสำคัญแตกต่างกัน เสียงทั้ง 7 สามารถจำแนกได้เป็น 2 กลุ่ม กลุ่มที่หนึ่งมี 5 เสียง กลุ่มที่สองมี 2 เสียง กลุ่มเสียงทั้ง 2 กลุ่ม มีบทบาท หน้าที่แตกต่างกัน กลุ่มที่มี 5 เสียงเป็นกลุ่มที่แสดงคุณลักษณะและคุณสมบัติที่เป็นส่วนประกอบหลักของ “บันไดเสียง” ในดนตรีไทย ในขณะที่กลุ่มที่มีเสียง 2 เสียง ไม่ได้เป็นส่วนประกอบที่สร้างขึ้นเป็นบันไดเสียง บันไดเสียงเพลงไทยจึงเป็นบันไดเสียงที่ประกอบด้วยกลุ่มเสียง 5 เสียงเป็นหลัก และมีกลุ่มเสียงอีก 2 เสียงเป็นเสียงรอง กลุ่มเสียงหลักคือเสียงขั้นที่ 1 2 3 และมีเสียงขั้นที่ 5 และ 6 กลุ่มเสียงรองคือ เสียงที่ 4 และที่ 7

ระบบเสียงที่ใช้ในการทำเพลงมีอยู่ 5 กลุ่มเสียง ในการทำเพลงซอสามสาย เรียกว่า “เบญจศัพท์ของซอสามสาย” ดังรูปต่อไปนี้

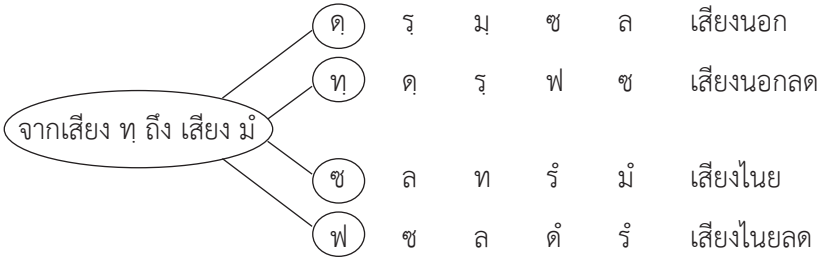

มณฑลแห่งปัญจโฆษะที่เป็นของมโหรีเครื่องสาย โดยศาสตราจารย์เกียรติคุณอุดม อรุณรัตน์ มีดังนี้

1) ปัญจโฆษะแหบพังออ ได้แก่ ดฺ รฺ มฺ ซ ล
2) ปัญจโฆษะแหบพังออลด ได้แก่ ทฺ ดฺ รฺ ฟ ซ
3) ปัญจโฆษะไนย ได้แก่ ซ ล ท รำ มำ
4) ปัญจโฆษะไนยลด ได้แก่ ฟ ซ ล ดำ รำ

โน้ตในมณฑลแห่งปัญจโฆษะทั้ง 4 แบบนั้น โน้ตตัวแรกเราเรียกว่า “ประธานเสียง” ได้แก่

ดฺ เป็นประธานเสียงในกลุ่มปัญจโฆษะแหบพังออ
ทฺ เป็นประธานเสียงในกลุ่มปัญจโฆษะแหบพังออลด
ซ เป็นประธานเสียงในกลุ่มปัญจโฆษะไนย
ฟ เป็นประธานเสียงในกลุ่มปัญจโฆษะไนยลด

(อุดม อรุณรัตน์, 2549)

การบันทึกโน้ตของซอสามสาย

กลุ่มเสียงของซอสามสายมีดังนี้

สายเอก ซ- ล- ท- ดำ- รำ- มำ- ฟ- ซำ
สายกลาง ร- ม- ฟ- ซ- ล
สายทุ้ม ลฺ- ทฺ- ดฺ- ร

สายเอก

- - - ซ	- - - ล	- - - ท	- - - ดำ	- - - รำ	- - - มำ	- - - ฟ	- - - ซำ

สายกลาง

- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -
- - - ร	- - - ม	- - - ฟ	- - - ซ	- - - ล
- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -

สายทุ้ม

- - - -	- - - -	- - - -	- - - -
- - - -	- - - -	- - - -	- - - -
- - - ล̣	- - - ท̣	- - - ด̣	- - - ร

โฆษะ (เสียงก้อง) ที่ใช้สำหรับการบรรเลงมโหรีนั้น ใช้ทั้งหมด 7 เสียง เรียกภาษาบาลีว่า “สัปตกะ” แบ่งเป็นกลุ่ม กลุ่มละ 5 เสียง เรียกว่า “ปัญจโฆษะ” ด้วยการใช้วิธีย้ายเสียง (Sound Shift) จากปัญจโฆษะหนึ่งไปอีกปัญจโฆษะหนึ่ง ในทำนองเพลงอาจใช้การเปลี่ยนใน 1 หน้าทับหรือกึ่งหน้าทับก็ได้ ในทางมโหรีเราเรียกการย้ายเสียงนี้ว่า “ลูกโอดพัน” ซึ่งลักษณะของลูกโอดพันดังกล่าวถือเป็นอัจฉริยะของทำนองเพลง (Genius of Melody) ทำให้ลักษณะโครงสร้างของทำนองเพลง (Syntactical Nature) มีความโดดเด่นเป็นพิเศษที่มี “รส” ทั้ง สิงคารรส (รสรัก) กรุณรส (รสสงสาร) และสันตรส (รสระงับ เยือกเย็น)

การทำทางเดี่ยวซอสามสาย

การทำทางเดี่ยวซอสามสายเป็นเรื่องของสุนทรียภาพ ความงาม ความเพราะพริ้ง ผู้ที่จะทำทางเดี่ยวต้องใช้ความสันทัดและชัดเจน ความชำนาญในการฝึกปฏิบัติจนสามารถพัฒนาเป็นความรู้ เป็นรสนิยม สามารถแสดงความรู้สึก ความสะเทือนใจในการทำทางเดี่ยวเพื่อสร้างสรรค์ความไพเราะ สำหรับคุณค่าของการทำทางเดี่ยวอยู่ที่เจตนารมณ์ในการทำ การเลือกใช้ทำนองและกลอนเพลง รวมถึงวิธีวิชาการของซอสามสายว่าควรจะใช้อย่างไร เพื่อให้เกิดท่วงทำนองที่มีความไพเราะอย่างวิจิตรงดงาม (อุดม อรุณรัตน์, 2549)

“ทางโอด” “ทางพัน” และ “โอดพัน” ความไพเราะที่อยู่ในบทเพลง

คำว่า “ทางโอด” และ “ทางพัน”

1) ทางโอด หมายถึง การดำเนินทำนองเพลงอย่างหนึ่ง ซึ่งดำเนินไปโดยแช่มช้า โหยหวน อ่อนหวาน

2) ทางพัน หมายถึง การเก็บ หรือการแปล “ลูกฆ้อง” ให้เป็นทางเต็ม (full melody) โดยเก็บเป็นทำนองถี่ๆ ติดกันเรื่อยไป การบรรเลงเก็บนี้จะต้องผูกพันอยู่กับลูกฆ้อง เพราะจะเก็บให้ออกไปนอกลู่นอกทางหรือนอกกรอบของลูกฆ้องไม่ได้

คำว่า “โอดพัน” มี 2 ความหมาย ดังนี้

1) โอดพัน หมายถึง เป็นคำเรียกวิธีบรรเลงดนตรีอย่างหนึ่ง ซึ่งมีทั้งทางโอดและทางพัน คือ การบรรเลงนั้นมีทั้งโหยหวน อ่อนหวานและเก็บแทรกแซงเสียงให้ถี่ๆ อาจสลับกันเป็นอย่างละตอนหรืออย่างละเที่ยวก็ได้

2) โอดพัน หมายถึง การเปลี่ยนกลุ่มเสียงภายในท่อนหรือระหว่างท่อนเพลง มีระดับเสียงห่างกัน 4 เสียง ซึ่ง “โอด” เทียบได้กับเสียงสูงและ “พัน” เทียบได้กับเสียงต่ำ เช่น ท่อนที่ 1 ใช้กลุ่มเสียงทางไนยประกอบด้วยกลุ่มเสียง ซ-ล-ท-ร-ม คือ ทางโอด สำหรับท่อนที่ 2 ใช้กลุ่มเสียงทางไนยลดประกอบด้วยกลุ่มเสียง ฟ-ซ-ล-ด-ร คือ ทางพัน

ซอสามสายเป็นเครื่องดนตรีที่มีบทบาทอยู่ในราชสำนักมาตั้งแต่สมัยโบราณ ใช้เพื่อการขับกล่อมและบรรเลงในพระราชพิธีต่างๆ เช่น กล่อมพระเศวตฉัตร กล่อมพระยาช้างเผือ ฯลฯ วงที่ใช้บรรเลงนี้เรียกว่า “วงขับไม้” ซึ่งประกอบด้วยคนขับลำนำคนหนึ่ง คนสีซอประสานเสียงเข้ากับทำนองขับคนหนึ่ง และคนไกวบัณเฑาะว์ให้จังหวะคนหนึ่ง ถือว่าเป็นของสูงที่ใช้กันเฉพาะในงานพระราชพิธีหรือในงานของหลวงเท่านั้น ภายหลังเมื่อนำซอสามสายมาบรรเลงในวงมโหรี ผู้สีซอสามสายมีหน้าที่สีคลอร้องและบรรเลงร่วมในวงมโหรีด้วย ทั้งนี้ผู้สีซอสามสายจึงต้องมีหลักในการสีรวมไปถึงกลเม็ดเด็ดพรายและวิธีวิชาการต่างๆ ซึ่งเป็นการถ่ายทอดกันโดยตรงระหว่างครูกับศิษย์ ไม่ได้มีการบันทึกเผยแพร่เอาไว้เป็นหลักฐาน ซึ่งจะสูญหายถ้ามิได้มีการสืบทอด ในปัจจุบันซอสามสายนอกจากบรรเลงรวมอยู่ในวงแล้ว

ยังมีการนำมาบรรเลงเดี่ยวเหมือนเช่นเดียวกับเครื่องดนตรีชิ้นอื่นๆ โดยลักษณะที่พิเศษของซอสามสายเป็นซอที่มีความอิสระในการบรรเลง เนื่องจากมีคันชักอยู่นอกตัวซอ ทำให้ง่ายต่อการบังคับคันชักให้เป็นไปตามทิศทางได้และการใช้นิ้วของซอสามสายมีลักษณะวิธีที่น่าสนเท่ห์และมีชื่อเรียกแปลกๆ เช่น นิ้วชุน นิ้วแอ้ นิ้วนาคสะดุ้ง นิ้วประ นิ้วพรม ฯลฯ การใช้นิ้วแต่ละประเภทเป็นอีกวิธีหนึ่งที่จะเพิ่มความไพเราะให้แก่ผู้ฟังยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการใช้นิ้วก้อยเป็นนิ้วที่สำคัญที่สุดในระบบ 5 เสียง เพราะสามารถทำให้เสียงเกิดความกลมกลืนกันฟังแล้วสนิทหู

สำหรับเพลงที่นำมาใช้บรรเลงซอสามสายส่วนใหญ่เป็นเพลงที่อยู่ในอัตราจังหวะ 2 ชั้น 3 ชั้น และเพลงสำหรับร้อง - รับด้วยวงมโหรีจะเป็นของเก่า ซึ่งมีตำรามาแต่ครั้งกรุงเก่า ประกอบด้วยตับเรื่องกับตับเพลงและเพลงเกร็ด 2 ชั้น โดยส่วนมากแล้วบทร้องต่างๆ ที่นำมาขับร้องในวงมโหรีมาจากบทละครก็มาก การบรรเลงขับร้องโดยวงมโหรีก็มีพัฒนาการอย่างชัดเจนในสมัยรัตนโกสินทร์ มีการพัฒนาด้านการประสมวงและบทขับร้องให้เป็นเพลงที่เป็นเรื่องราวมากขึ้น

เพลงดอกไม้ไทรเป็นอีกเพลงหนึ่งที่นำมาบรรเลงขับกล่อม เพราะมีท่วงทำนองโอดพันที่ไพเราะและเป็นที่นิยมกันไม่น้อย ลักษณะของเพลงดอกไม้ไทรของเดิมนั้นมีทั้งบทชายและบทหญิง อยู่ในบทดอกสร้อยสวรรค์ (ครั้งกรุงเก่า) บทร้องเพลงดอกไม้ไทรบทชายและบทหญิงเป็นลักษณะการเกี้ยวพาราสีกันระหว่างฝ่ายชายและฝ่ายหญิง ทำให้เกิดรสแห่งอารมณ์คือ สิงคารรสหรือรสรัก ในสมัยก่อน “ดอกสร้อย สักรวา” เป็นการเล่นอย่างหนึ่งสำหรับผู้ดีมาตั้งแต่ครั้งกรุงเก่าในระหว่างเดือน 11 และเดือน 12 เวลาฤดูน้ำมาก ในเทศกาลทอดกฐิน ทอดผ้าป่า และเที่ยวทุ่ง ผู้มีบรรดาศักดิ์ตั้งแต่เจ้านาย เป็นต้น มักพาบริวารซึ่งเป็นนักร้องทั้งต้นบทและลูกคู่มีโทนทับ กรับ ฉิ่ง พร้อมสำรับลงเรือไปเที่ยว เรือบางลำก็เป็นนักร้องผู้ชาย บางลำก็เป็นนักร้องผู้หญิง เมื่อไปพบปะประชุมกันเป็นการสโมสรในท้องทุ่ง เจ้าของก็คิดบทให้นักร้องวงของตนร้องลำนำ ผูกกลอนเป็นทางสังวาสบ้าง เป็นทางเรื่องบ้าง เรือลำอื่นก็ร้องลำนำโต้ตอบกันไปมาเป็นอย่างเครื่องดนตรีสำหรับการราตรีสโมสรของไทยมีมาแต่โบราณ

ดอกสร้อยจะเล่นกันอยู่ 2 วงคือ ชาย 1 วง หญิง 1 วง และร้องลำต่างๆ ซึ่งร้องยากกว่าสักรวา เพราะต้องหัดให้คนร้องให้ร้องลำต่างๆ ได้มาก ส่วนสักรวานั้นเล่นกี่วงก็ได้ บทสักรวากับบทดอกสร้อย วิธีแต่งผิดกันเล็กน้อย บทสักรวามีกำหนด 4 คำ เป็นบทหนึ่ง และขึ้นต้นด้วย “สักรวา” ทุกบท สัมผัสบทต่อบทไม่ต้องคล้องจองกัน ส่วนบทดอกสร้อยมีฉันทลักษณ์บังคับคือ จะแต่งบทละ 4 คำ ฤา 6 คำ ก็ได้ แต่ตรงบทต่อบทต้องรับสัมผัสกัน เพราะฉะนั้นจึงแต่งยากกว่าบทสักรวา บทดอกสร้อยที่เป็นบทร้องลำดอกไม้ไทรมีทั้งบทชายและบทหญิง “โอดพัน” จะอยู่ในบทร้องของฝ่ายหญิง ดังนี้

บทหญิง ร้องลำดอกไม้ไทร โอดพัน

ร่วมเอยร่วมรู้ ดูดู๋มาเลียมเทียมเกี้ยว
อย่าลำลำทำสอดลอดเลี้ยว จะแกล้งเกี้ยวเคี่ยวเข็นให้คนฟัง
ทำเปนมือไวใจง่าย ไม่รู้ว่าจะอายเมื่อภายหลัง
ทำจริตกิริยาเปนน่าชัง ดังจะคลั่งคลุ้มกลุ้มใจ
แล้วทำสรรเสริญเยิรยก อกเอยช่างเคยมาแต่ไหน
เจ้าอย่าทำยงทะนงใจ จะละเจ้าไว้เมื่อไรมี

ฯ 6 คำ ฯ

(กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์, สมเด็จเจ้าฟ้า, 2465)

บทชาย ร้องลำดอกไม้ไทร ทับสมิงทอง

หน้าเอยหน้างาม ทรามเสน่ห์เจ้าเนื้อนวลหง
เยาวสรรพสรรพางค์สำอางองค์ ยงยิ่งใช่แกล้งกล่าวน้อง
ขาวศรีสมบูรณ์บงกชมาศ เพียงจะบาดตาพี่ไม่มีสอง
พักตราดังมณฑาทอง ทำนองดังหงส์ทองบิน
ปากคอรอคมเจ้ากวดขัน ช่อชั้นเชิงชายเจ้าเฉิดฉิน
ทำแก่ตัวดังจะรู้บิน รักเพียงนี้ควรนินทา

ฯ 6 คำ ฯ

(กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์, สมเด็จเจ้าฟ้า, 2465)

บทหญิง ร้องลำดอกไม้ไทร โอดพัน และบทชาย ร้องลำดอกไม้ไทร ทับสมิงทอง เป็นเพียงบทร้องที่อยู่ในบทดอกสร้อยสวรรค์ (ครั้งกรุงเก่า) ที่เป็นลักษณะการเกี้ยวพาราสีกันระหว่างฝ่ายชายและฝ่ายหญิง จึงเป็นเพียงหลักฐานที่บันทึกไว้ หากแต่มิได้มีทางบรรเลงประกอบที่จะนำมาวิเคราะห์ให้เห็นเนื้อในของบทเพลง ทั้งนี้ผู้เขียนมีความสนใจในเพลงดอกไม้ไทร 3 ชั้น ทั้งทำนองทางร้องและทางบรรเลงของพระยาประสานดุริยศัพท์ (แปลก ประสานศัพท์) จึงนำมาเป็นต้นแบบในการทำทางเดี่ยวของซอสามสายเพลงดอกไม้ไทร 3 ชั้น เพื่อให้ผู้อ่านหรือผู้สนใจเกิดการเรียนรู้ มีความเข้าใจในเพลงที่มีลักษณะโอดพันหรือเป็นลักษณะของการเปลี่ยนกลุ่มเสียงภายในท่อนเพลงจากเสียงนอกเป็นเสียงไนยและเสียงไนยลด เนื่องจากทำนองทางร้องและทางดนตรีเป็นทางที่วงปี่พาทย์ใช้บรรเลง แต่เมื่อนำมาทำทางเป็นของเครื่องสายโดยใช้ซอสามสายบรรเลงจึงต้องลดเสียงลง 4 เสียง และในการทำทางเดี่ยวซอสามสายเป็นเรื่องของจินตนาการ ความคิดสร้างสรรค์ ความงาม ความเพราะพริ้ง ผู้ที่จะทำทางเดี่ยวจะต้องใช้ความสันทัดจัดเจน ความคล่องแคล่วชำนาญ การฝึกปฏิบัติจนสามารถพัฒนาเป็นความรู้ เป็นรสนิยม ผู้ทำทางเดี่ยวสามารถแสดงความรู้สึก ความสะเทือนใจในการทำทางเดี่ยวเพื่อสร้างสรรค์ความไพเราะ สำหรับคุณค่าของการทำทางเดี่ยวนั้นอยู่ที่เจตนารมณ์ในการทำ การเลือกใช้ทำนองและกลอนเพลง รวมถึงวิธีวิชาการของซอสามสายว่าควรจะใช้อย่างไร เพื่อให้เกิดท่วงทำนองที่มีความไพเราะอย่างวิจิตรงดงาม

บทร้องเพลงดอกไม้ไทร 3 ชั้น
พระยาประสานดุริยศัพท์ (แปลก ประสานศัพท์) บทของเก่า

หน้าเอยหน้างาม ทรามเสน่ห์เจ้าเนื้อนวลหงส์
เยาวสรรพสรรพางค์สำอางองค์ ยงยิ่งใช้แกล้งกล่าวน้อง
สร้อย : รักแก้วของน้องเอย
งามจริตกิริยาน่ารักใคร่ อรชรอ่อนละไมไม่มีสอง
จะพิศไหนไร้ตำหนิน่าประคอง แม้ได้เป็นเจ้าของปองรัก
สร้อย : น่ารักจริงแม่งามเอย

(ศิลปากร, 2511)

การวิเคราะห์และทำทางเดี่ยวเพลงดอกไม้ไทร

ผู้เขียนขอยกตัวอย่างเพลงดอกไม้ไทรในอัตราจังหวะ 3 ชั้น ซึ่งเป็นทางของพระยาประสานดุริยศัพท์ (แปลก ประสานศัพท์) เพื่อเป็นแนวทางในการทำทางเดี่ยวซอสามสายให้เห็นชัดเจน

โน้ตเพลงและคำอธิบายลักษณะการดำเนินทำนองทางร้องของพระยาประสานดุริยศัพท์ (แปลก ประสานศัพท์) และวิธีการทำเที่ยวหวานสำหรับทางเดี่ยวซอสามสายที่ผู้เขียนแต่งขึ้น ท่อนที่ 1

โน้ตทางร้องเพลงดอกไม้ไทร 3 ชั้น ท่อน 1 ทางพระยาประสานดุริยศัพท์ (แปลก ประสานศัพท์)

หน้า เอย

						- - - ดฺ	- ลฺ - ดฺ
- - - -	- - - ร	ม ร ซ ร	มรดฺ รฺดฺลฺ	- - ดำ ล	ซ ม ซ ล	- - - ดำ	- - - รำ
			เจ้า			หน้า	งาม
ม ร ซ ดฺ	- ร ดฺ ม	- - ซ ม	- รฺ - รฺ	ดฺ ล รฺ ดฺ	- - - -	- ซ - ดฺ	รฺ ม - ม
						ทราม	เส
- - - -	- - - ม	ม ร ดฺ รฺ	มรซม - ม	- - - -	- - - -	- - - ม	- - ม ดฺ
- น่ห์						เจ้า	เนื้อ
- - ม รฺ	- - - ม	- - ซ ม	- รฺ - ม	รฺ ดฺ - -	- - - -	- - -ดฺ	ล ดฺ - ม
- รฺ ดฺ ม	- ซ - รฺ	ม ร ซ ร	มรดฺ รฺดฺลฺ	- - ดำ ล	ซ ม ซ ล	- - - ดำ	- - - รำ
			นวล				(ล) หงส์
ม ร ซ ดฺ	รฺ ดฺ - ม	รฺ ดฺ - ม	- ซ - รฺ	- ม ร ดฺ	ดฺ - - -	- - - ซ	- ม - ม
- - - ซ	- - - ดฺ	- - - รฺ	มรฺดฺ ร ม	- - - -	- - - ม	- - ซ ม	รฺ มรดฺ

จากโน้ตทางร้องเพลงดอกไม้ไทร 3 ชั้น ท่อน 1 ทางพระยาประสานดุริยศัพท์ (แปลก ประสานศัพท์) ทางร้องมีลักษณะทำนองเรียบง่าย ชัดเจน เริ่มเข้า

เนื้อร้องครึ่งแรกของหน้าทับที่ 1 ห้องเพลงที่ 7 และ 8 เนื่องจากเมื่อนำมาเปรียบเทียบกับหน้าทับที่ 1 ของทางบรรเลงแล้ว ครึ่งแรกของหน้าทับที่ 1 เป็นลักษณะของลูกเท่า เมื่อนำมาเป็นทางร้องจึงละไว้เพื่อความไพเราะให้เหมาะสมกับการขับร้อง ทางร้องนี้เมื่อนำมาทำเป็นเที่ยวหวานสำหรับซอสามสายจะลดลง 4 เสียง เนื่องจากซอสามสายใช้บรรเลงในวงเครื่องสาย ทางของพระยาประสานดุริยศัพท์จะใช้เสียงที่วงปี่พาทย์บรรเลง

โน้ตทางซอสามสาย (เที่ยวหวาน) ที่ผู้เขียนแต่งขึ้นจากทางร้องเพลงดอกไม้ไทร 3 ชั้น ท่อน 1 ทางพระยาประสานดุริยศัพท์ (แปลก ประสานศัพท์)

หน้าทับที่ 1

							ซ
- - - -	- - - ร	- - - ม	ร ม ร ร	ม ซ - ร	ม ร ร	- ซ - ร	- ม -
					ฑ		

- - - -	- - - ล	- ท - ล	ซ ล ซ			- - - ซ	ซ ลซลล
			ม	- - - ร	- - - ม		ฟ

หน้าทับที่ 2

- - - -	- - - ท	- รำ - ท	ล - ท ล ซ		ซ	- - รำ ล	ทลซล รำทท
				- - - ม	- ร -		

- - - -	- - - -	ทลซ ล	ทล รำทท	- - - -	- - - ท	ล ซ ล ท	รำ มำ รำ ล

หน้าทับที่ 3

- - - ซ	ทลซ ลท	- - รำ ท	ล ทลซ				ทลซล รำทท
				- - - ม	ร รมรซ	- - รำ ล	
					ท		

- - - -	- - - ล	ท ล รำ ล	ทลซ ลซ			- - - ซ	- - - ล
			ม	- - ซ ม	ร ร ม		
					ท		

หน้าทับที่ 4

- - - -	- - - -	- ล - ท	ล ท ล ล	- ซ - ล	- ท - รำ	- มำ - รำ	- ท - ล

- - รำ ท	ล รำ - ซ	- - - ล	ทลซ ลท	- รำ - มำ	- รำ - ท	- - - ล	- ท ล ซ

จากโน้ตเที่ยวหวานเพลงดอกไม้ไทร 3 ชั้น ท่อน 1 ที่ผู้เขียนแต่งขึ้นนั้น ใช้ทางร้องทางพระยาประสานดุริยศัพท์เป็นแนวทางในการทำ โดยในหน้าทับที่ 1 ได้ทำขึ้นให้เต็มจังหวะหน้าทับ เพื่อให้เหมาะสมกับทางบรรเลงซอสามสายในเที่ยวหวาน ใช้เป็นส่วนขึ้นต้นของบทเพลง ในครึ่งแรกของหน้าทับที่ 2 ยังคงลักษณะแนวทำนองทางร้อง แต่ละเอียดในทำนองมากขึ้น ส่วนในครึ่งหลังหน้าทับที่ 2 ถึงครึ่งหลังหน้าทับที่ 3 แนวทำนองยังคงมีลักษณะของการเอื้อนของทำนองให้เป็นเที่ยวหวานมากยิ่งขึ้น ซึ่งมีความแตกต่างจากทางร้องบ้าง ในครึ่งแรกหน้าทับที่ 4 จนถึงครึ่งหลังจนจบจะใช้คันชักหนุนเพื่อให้มีแรงที่จะลงจบอย่างช้าๆ และสามารถเชื่อมต่อการบรรเลงเที่ยวเก็บในท่อน 1 ต่อไป

โน้ตเพลงและคำอธิบายลักษณะการดำเนินแนวทำนองทางบรรเลงของพระยาประสานดุริยศัพท์ (แปลก ประสานศัพท์) และวิธีการทำเที่ยวเก็บสำหรับทางเดี่ยวซอสามสายที่ผู้เขียนแต่งขึ้น ท่อน 1

โน้ตทางบรรเลงเพลงดอกไม้ไทร 3 ชั้น ท่อน 1 ทางพระยาประสานดุริยศัพท์ (แปลก ประสานศัพท์)

ท่อน 1

- ฺ - ซ	- ล - ท	ม ร - ท	- ล - ซ	ล ซ ด ำ ล	ซ ม - ซ	- - - ล	- - - ด ำ
- ม ซ ล	- ด ำ - ร ำ	- ม ซ ฺ	ม ร ด ำ ล	ด ำ ล ซ ม	ร ม ซ ล	- - ร ำ ด ำ	ล ด ำ - ร ำ
- ซ - ด ฺ	- ฺ - ม	- ล ซ ม	- ฺ - ด ฺ	ล ซ ม ซ	- ล - ด ำ	- - ม ร	ด ฺ ร ฺ - ม
- - ร ม	ซ ล ซ ม	ซ ร ซ ม	ซ ล ซ ม	ล ซ ด ำ ล	ด ำ ซ ล ม	ซ ม ล ซ	ล ม ซ ร
ร ำ ด ำ ล ซ	ด ำ ล ซ ม	ล ซ ม ร	ซ ม ร ด ฺ	- ซ ล ท	ด ำ ล ท ด ำ	ร ำ ท ด ำ ร ำ	ม ด ฺ ร ม
ร ม ซ ล	- ด ำ - ร ำ	- ม ซ ร	ม ร ด ฺ ล	ด ำ ล ซ ม	- ซ - ล	- - ร ำ ด ำ	ล ด ำ - ร ำ
- ด ฺ ร ม	ร ซ ร ม	ร ด ร ม	ร ม ฟ ซ	- ฟ ซ ล	ด ำ ล ซ ฟ	ด ฺ ร ม ฟ	ซ ฟ ม ร
- - - ซ	- - - ด ฺ	- - ม ร	ด ฺ ร ฺ - ม	- ซ - ล	- ซ - ม	- - - ร ฺ	- - - ด ฺ

จากโน้ตทางบรรเลงเพลงดอกไม้ไทร 3 ชั้น ท่อน 1 ทางพระยาประสานดุริยศัพท์ (แปลก ประสานศัพท์)นั้น ทางบรรเลงมีลักษณะทางเก็บถี่บ้าง ห่างบ้าง เริ่มตั้งแต่หน้าทับที่ 1 ซึ่งเป็นส่วนที่บรรเลงต่อจากการขับร้อง ลักษณะกลอนเพลงในแต่ละหน้าทับมีส่วนที่กลอนเพลงเหมือนกันและนำมาใช้ซ้ำ เพื่อให้ทำนองเพลงติดต่อกันฟังแล้วกลมกลืน ทางบรรเลงนี้เมื่อนำมาเป็นเที่ยวเก็บสำหรับซอสามสายเพลงดอกไม้ไทร 3 ชั้น ดังนี้

โน้ตทางซอสามสาย (เที่ยวเก็บ) ที่ผู้เขียนแต่งขึ้นจากทางบรรเลงเพลงดอกไม้ไทร 3 ชั้น ท่อน 1 ทางพระยาประสานดุริยศัพท์ (แปลก ประสานศัพท์)

หน้าทับที่ 1

						ท ล ซ	ซ ท ล ซ
ร	ล ร ม ฟ	ร ม ฟ ม	ล ฟ ม ร	ม ร ซ ม	ร ม ร	ม	
ล ฺ ท ฺ ล ฺ					ท		

ล ท ร ำ	ซ ล	ท ล ร ำ ล	ท ล ซ			ล ซ	ซ ท ล
ม	ร ม		ม	ม ร	ร ซ ม	ร ม	ม
				ล ฺ ท ฺ	ท ฺ		

หน้าทับที่ 2

รำทลซ	ซลท	รำรำมำ	รำทลซ		ซ	รำรำมำ	รำซลท
	ร			รม	ซรม		
				ลฺทฺ			

	ซ	ซลซ			ท	ลทรำ	ซล
	รมร	ร	ฟมร	รม	ซมร	ม	รม
--ลฺทฺ			ทฺ	ลฺทฺ			

หน้าทับที่ 3

รำทลซ	ซลท	ซลทล	รำทลซ		ลซ	ซ	ทลรำท
	ร			ร มร	ซม	รมร	
				ทฺ			

ท	ลรำทล	รำทลซ	ทลซ			ลซ	ซทล
ซมร			ม	มร	รซม	รม	ม
				ลฺทฺ	ทฺ		

หน้าทับที่ 4

-ซลท	ลรำลท	ลซลท	ลทดำรำ		รำดำทดำ	รำดำทล	ทลซล
				มรซม			

-รำ-ท	ลรำ-ซ	---ล	ทลซลท	-รำ-มำ	-รำ-ท	---ลฺ	-ทลซ

จากโน้ตเที่ยวเก็บเพลงดอกไม้ไทร 3 ชั้น ท่อน 1 ที่ผู้เขียนทำขึ้น ใช้ทางบรรเลงทางพระยาประสานดุริยศัพท์เป็นแนวทางในการทำ มีลักษณะเป็นทางเก็บถี่ๆ ตลอดทั้งท่อน โดยนำลักษณะแนวการดำเนินทำนองทางบรรเลงมาปรับปรุงให้มีความเด่นมากขึ้น เช่น ลักษณะการดำเนินทำนองในหน้าทับที่ 1 และหน้าทับที่ 3

ครึ่งหลังของหน้าทับ ทำนองจะเหมือนกันก็นำมาปรับให้วรรคของบทเพลงมีความแตกต่างกัน ฟังแล้วไม่ซ้ำกับวรรคเดิม ส่วนในหน้าทับที่ 2 และหน้าทับที่ 3 ครึ่งแรกของหน้าทับ ทำนองก็จะเหมือนกัน นำมาปรับวรรคของบทเพลงให้พลิกแพลงมากขึ้นและเหมาะสมกับช่วงเสียงของซอสามสาย

โน้ตเพลงและคำอธิบายลักษณะการดำเนินแนวทำนองทางร้องของพระยาประสานดุริยศัพท์ (แปลกประสานศัพท์) และวิธีการทำเที่ยวหวานสำหรับทางเดี่ยวซอสามสายที่ผู้เขียนแต่งขึ้น ท่อน 2

โน้ตทางร้องเพลงดอกไม้ไทร 3 ชั้น ท่อน 2 ทางพระยาประสานดุริยศัพท์ (แปลก ประสานศัพท์)

ท่อน 2

เยา ว-สรรพ

					- - - ท	- - รึ ท	ล - ล ม
		สรร	พางค์				
- ซ ดึ ซ	ลซม ซ ล	- - - ดฺ	- ฟ - ดฺ	- - ฟ ร	ดึ รึ ดึ - รึ	ดึ ท - ดึ	รึ ดึ ท รึ
- - - -	- - - ร	- - ฟ ร	ดึรึดึ - ท	- - - ฟ	- - - ซ	ล ซ ดึ ซ	- ล - ท
	สำอาง		องค์				
- - ล ท	- ดึ ดึ ล	- ฟ - ซ	ล ซ ล ล	- - - -	- - - ซ	- - - ล	- - ดึ ล
					ยง	ยิ่ง	
ซ ฟ - ล	- ท - ดึ	ท รึ ดึ ดึ	- - - -	- - - ดึ	- - - ดึ	- - - ดึ	- ท - ดึ
	ใช่	แสร้ง					
ล รึ ดึ ดึ	- - ดึ ซ	- ฟ - ซ	ฟ ซ - ซ	- - - -	- ซ - ล	ซ ล ซ ซ	- - - ดฺ
- - - ฟ	- ม - ฟ	- - - ซ	- - - ล	- - ดึ ซ	ล ซ ดึ ซ	- ฟ - ซ	ฟ ซ - ล
	กล่าว	น้อง					
ซ ฟ ท ท	- - - ดฺ	- ร - ฟ	- - - ร	- - - ร	- - ฟ ร	ดฺ ร ดฺ ดฺ	- - - -
- - - ดฺ	- ดฺ - ร	ดฺ ร ดฺ ดฺ	- - - ม	- - ซ ม	- - ฟ ร	ดึรึดึ รึ ดึ	ท - - -
	รัก	แก้ว					
- - - ท	- - รึ ดึ	ท ดึ รึ รึ			- - - ม	- - ซ ม	ร มรดฺ
- - - ล	ซ ล ซ ดึ	- - - ร	มรดฺ ริม	- ซ - ม	- ร -ซ	- ม - ซ	ล ซ ม ม
		เอย					
- - - ม	- ม ซ ม	ร ดฺ - ม	- - ซ ร	ม ร - ดฺ	- - - -	ม ร ดฺ ม	- - - -
- - - ม	- - ซ ม	- ร - ม	ร ดฺ - -				

จากโน้ตทางร้องเพลงดอกไม้ไทร 3 ชั้น ท่อน 2 ทางพระยาประสานดุริยศัพท์ (แปลก ประสานศัพท์) ทางร้องมีลักษณะการเน้นคำร้องให้ลงตรงวรรคเพลง เพื่อให้เสียงลงอย่างกลมกลืน ทำนองเรียบง่ายก่อนจะลงจบเพลง ทางร้องจะเกินมาเพื่อที่ต้องการเอื้อนให้ลงเสียงลูกตก ทางร้องนี้เมื่อนำมาเป็นเที่ยวหวานสำหรับเดี่ยวซอสามสายเพลงดอกไม้ไทร 3 ชั้น ได้ดังนี้

โน้ตทางซอสามสาย (เที่ยวหวาน) ที่ผู้เขียนแต่งขึ้นจากทางร้องเพลงดอกไม้ไทร 3 ชั้น ท่อน 2 ทางพระยาประสานดุริยศัพท์ (แปลก ประสานศัพท์)

หน้าทับที่ 1

							ซ
- - - -	- - - ฟ	- ล - ฟ	ม - ฟ ม ร	ม ร ซ ม	ร ร	- - - ม	รมรม -
					ท -		

- ด - ล	ซ ล ซ	- - - ซ	ลซ ซ ล		- ล - ซ		
	ฟ		ฟ	- ร -		ร ม	ร ร ฟ
				ล		- ด	ด

หน้าทับที่ 2

	- - - ร	ม ร ซ ร	- ม - ฟ	- - ม ฟ	ซ ล ซ	- - ซ ร	ม ร ร ม
- - - ด					ด		ด

							- - - ซ
- - - -	- - - -	ม ร ร	มรซม - ม	- - - ร	- - - ม	- - - ฟ	
		ด					

หน้าทับที่ 3

- - - -	- - - ล	- ด - ล	ซ ล ซ				
			ฟ		- - - ฟ	- - ซ ฟ	มร มรร
				- - - ด			ด

- - - -	- - - ร	ม ร ซ ร	ม ร				ร
			ด ฺ ท ฺ	- ล ฺ - ร	- ล ฺ - ท ฺ	- - - ด ฺ	ท ฺ ด ร ด ฺ

หน้าทับที่ 4

						- - - ซ	ลซซ
ม ซ - ร	ม ร		ร	- - ซ ร	ม ร - ร ฟ		ฟซฟ
	ด ฺ ท ฺ	- ล ฺ - ท ฺ	- ด ฺ -		ด ฺ		

- - - -	- - - ซ	ซ	ล ซ ซ				ซ
		- ฟ -	ฟ	- ร - ซ	- ร - ม	ร ร ม	- ฟ -
						ด ฺ	

หน้าทับที่ 5

- - - ร ำ	ม ำ ร ด ร ำ ด ล	- - - ซ	ซลซ-			- - - ซ	ล ซ - ซ ล
			ฟ ฟ	- - ซ ฟ	ม ร ร ฟ		ฟ
					ด ฺ		

- - - -	- - - ท	- ร ำ - ท	ล ท ล ซ			- - ร ำ ล	ทลซล ร ำ ทท
				- - - ม	ร รมรซ		
					ท ฺ		

หน้าทับที่ 6

- - - -	- - - ล	ท ล ร ำ ล	ทลซ-ลซ			- - - ซ	ล ซ - ซ ล
			ม	- - ซ ม	ร ร ม		ม
					ท ฺ		

- - ร ำ ท	ล ร ำ - ซ	- - ร ำ ล	ทลซ ลท	- ร ำ - ม ำ	- ร ำ - ท	ล ซ -	
						ม	ร รมรซ
							ท ฺ

จากโน้ตเที่ยวหวานเพลงดอกไม้ไทร 3 ชั้น ท่อน 2 ที่ผู้เขียนแต่งขึ้นนั้น ใช้ทางร้องทางพระยาประสานดุริยศัพท์เป็นแนวทางในการทำเที่ยวหวานที่ทำขึ้นมี 6 จังหวะหน้าทับซึ่งเท่ากับทางเก็บมี 6 จังหวะหน้าทับเช่นกัน จากทำนองทางร้องมีลักษณะเรียบง่าย ไม่โลดโผน ลักษณะของทางร้องจะเอื้อนมากกว่าทางพระยาประสานดุริยศัพท์ ที่สำคัญมีการเปลี่ยนเสียงภายในท่อนคือ จากเสียงฟา ครึ่งแรกหน้าทับที่ 1 มาเป็นเสียงที ครึ่งหลังของหน้าทับที่ 5 เรียกการเปลี่ยนเสียงว่า “โอดพัน”

โน้ตเพลงและคำอธิบายลักษณะการดำเนินทำนองทางบรรเลงของพระยาประสานดุริยศัพท์ (แปลก ประสานศัพท์) และวิธีการทำเที่ยวเก็บสำหรับทางเดี่ยวซอสามสายที่ผู้เขียนแต่งขึ้น ท่อน 2

โน้ตทางบรรเลงเพลงดอกไม้ไทร 3 ชั้น ท่อน 2 ทางบรรเลงของพระยาประสานดุริยศัพท์ (แปลก ประสานศัพท์)

- - - ซ	- ล - ท	ม ร - ท	- ล - ซ	ล ด̣ - ล	ซ ม - ซ	- - - ล	- - - ด̣
- ซ ฟ ร	- ด̣ - ท	- - ร̣ ด̣	ท ด̣ - ร̣	- ฟ - ซ	- ฟ - ร	- - - ด̣	- - - ท
- ฟ - ฟ	- - - ซ	ล ซ ด̣ ซ	- ล - ท	ร̣ ด̣ - ล	- ซ - ฟ	- - ล ซ	ฟ ซ - ล
- - - ซ	- ล ล ล	- - - ด̣	- ล ล ล	- ซ - ซ	- - - ล	- - - ท	- - - ด̣
- ฟ - ท	- ด̣ - ร̣	ซ ฟ - ร	- ด̣ - ท	- ท ด̣ ร̣	ซ ร̣ ด̣ ท	ด̣ ร̣ ด̣ ท	- ล - ซ
- ด̣ ร ม	ร ม ฟ ซ	ล ด̣ - ซ	ล ซ ฟ ม	ซ ม ร ด̣	ท̣ ด̣ ร ม	ร ด̣ ร ม	ร ม ฟ ซ
ล ด̣ – ซ	ล ซ ฟ ม	ร ด̣ ร ม	ร ม ฟ ซ	- ล - ซ	- ฟ - ท	- - ร̣ ด̣	ท ด̣ - ร̣
- - ซ ด̣	ท ล ท ด̣	- - ร̣ ด̣	ท ล ท ด̣	ท ด̣ - ท	ล ซ ฟ ด̣	ฟ ฟ ด̣ ฟ	ซ ล ท ด̣
ล ซ ฟ ซ	ล ท ด̣ ร̣	ซ ด̣ ซ ล	ซ ฟ ซ ท	- ร̣ - ฟ	- ซ - ท	- - ร̣ ด̣	ท ด̣ - ร̣
- - - ม	- ม ม ม	ล ซ - ม	- ร̣ - ด̣	ล ซ ม ซ	- ล - ด̣	- - ม ร	ด̣ ร - ม
- ด̣ ร ม	ร ซ ร ม	ร ด̣ ร ม	ร ม ฟ ซ	- ฟ ซ ล	ด̣ ล ซ ฟ	ด̣ ร ม ฟ	ซ ฟ ม ร
ล ซ - ม	ซ ม ร ด̣	- ซ - ด̣	- ร̣ - ม	- ซ - ล	- ซ - ม	- - - ร	- - - ด̣

จากโน้ตทางบรรเลงเพลงดอกไม้ไทร 3 ชั้น ท่อน 2 ทางพระยาประสานดุริยศัพท์ เป็นลักษณะทางเก็บบ้าง ห่างบ้าง จะเห็นเป็นลักษณะของลูกเท่า เริ่มตั้งแต่หน้าทับที่ 1 ทางบรรเลงจะต่อกับทางขับร้อง ลีลาของการดำเนินทำนองกระชับ

ในช่วงสุดท้ายก่อนที่จะถอนลงทำนองจะเป็นลักษณะเก็บอย่างละเอียดและตอนจบจะถอนลงแบบลูกห่างๆ เพื่อที่จะบรรเลงเข้า 2 ชั้น ต่อไป ทางบรรเลงนี้เมื่อนำมาทำเป็นเที่ยวเก็บสำหรับเดี่ยวซอสามสาย เพลงดอกไม้ไทร 3 ชั้น มีดังนี้

โน้ตทางซอสามสาย (เที่ยวเก็บ) ที่ผู้เขียนแต่งขึ้นจากทางบรรเลงเพลงดอกไม้ไทร 3 ชั้น ท่อน 2

หน้าทับที่ 1

							ซ
ร	ร ม ฟ	ร ม ฟ ม	ล ฟ ม ร	ม ร ซ ม	ร ม ร	ร ม	ซ ร ม
ล ฺ ท ฺ ด ฺ	ด ฺ				ท ฺ	ล ฺ ท ฺ	

ด ำ ล	ด ำ ล ซ		ซ ล	ร ำ ด ำ ล	ล ด ซ ล		ล ซ ฟ
ม ร	ฟ	ม ร ซ ร	ม ฟ			ร ม ฟ ซ	ฟ

หน้าทับที่ 2

				ซ ล ซ			
ซ ฟ ม ฟ	ซ ฟ ม ร	ม ร ร	- ม - ฟ	ม	ซ ม ร		ร ม
		ด ฺ			ด ฺ	ท ฺ ล ฺ ร ล ฺ	ท ฺ ด ฺ

	ซ ล ซ		ซ ล ซ				ซ
- - ร ม	ม	ซ ร ซ ม	ม	- - ร ม	ซ ม ร	ร ม	ร ม ฟ
					ด ฺ	ท ฺ ด ฺ	

หน้าทับที่ 3

	ซ ล		ล ซ	ล ซ ล	ซ		
ม ร ร	ม ฟ	ร ม ฟ ซ	ฟ ฟ	ฟ	ฟ ซ ฟ	ซ ฟ ม ร	ม ร ร
ด ฺ							ด ฺ

	ร	ม ร ซ ร	ม ร				ร ม ร
- ล̣ - ท̣	- ด̣ -		ด̣ ท̣	ล̣ ร ล̣ ท̣	ด̣ ร ล ท̣	ด̣ ท̣ ล̣ ท̣	ด̣

หน้าทับที่ 4

							ซ ล
ม ซ - ร	ม ร		ร	ม ร	ร	ม ร ร	ม ฟ
	ด̣ ท̣	ล̣ ร ล̣ ท̣	ล̣ ท̣ ด̣	ด̣ ท̣	ล̣ ท̣ ด̣	ด̣	

	ซ		ซ		ด̣ ซ		ซ
- - ร ซ	ฟ ม ฟ	ฟ ม ล ซ	ฟ ม ฟ	ม ร	ม ร	ร ม	ร ม ฟ
				ด̣ ด̣		ด̣ ด̣	

หน้าทับที่ 5

	ซ ล						ซ ล
ม ร ร	ม ฟ	ร ซ ร ม	ร ร ฟ	ม ร ร	ซ ร ม ฟ	ม ร ร	ม ฟ
ด̣			ด̣	ด̣		ด̣	

- ล ท ท	- ร̣ ท ท	ร̣ ร̣ ร̣ ม̣	ร̣ ท ล ซ		ล ซ	ซ ล ซ	
				ร ม	ซ ม	ร	ฟ ม ร
				ล̣ ท̣			ท̣

หน้าทับที่ 6

- ซ ล ท	ล ร̣ ล ท	ล ซ ล ท	ล ท ด̣ ร̣		ร̣ ด̣ ท ด̣	ร̣ ด̣ ท ล	ท ล ซ ล
				ม ร ซ ม			

- ร̣ - ท	ล ร̣ - ซ	- - - ล	ทลซ ลท	- ร̣ - ม̣	- ร̣ - ท	- - - ล	- - - ซ

จากโน้ตเที่ยวเก็บเพลงดอกไม้ไทร 3 ชั้น ท่อน 2 ที่ผู้เขียนแต่งขึ้นนั้น ใช้ทางบรรเลงของพระยาประสานดุริยศัพท์เป็นแนวทางในการทำ มีลักษณะเป็นทางเก็บถี่ๆ ลีลาของการดำเนินทำนองกระชับ รวดเร็ว สามารถใช้เสียงได้หลากหลายทั้งเสียงในสายเอก สายกลาง และสายทุ้ม ลักษณะพิเศษที่โดดเด่นคือ ครึ่งแรกของหน้าทับที่ 5 เป็นลักษณะถาม - ตอบกัน ทำให้เป็นกลอนเชื่อมกันและในหน้าทับที่ 2 และหน้าทับที่ 4 ครึ่งหลังของหน้าทับมีทำนองซ้ำกันนั้นได้ทำทางให้แตกต่างกันออกไป เช่น ในครึ่งหลังของหน้าทับที่ 2 และหน้าทับที่ 4 เป็นลักษณะของลูกเท่าเหมือนกัน แต่มีลีลาการดำเนินทำนองแตกต่างกันออกไป ส่วนในการลงจบก็ยึดทำนองเดิมจากทางบรรเลงของพระยาประสานดุริยศัพท์ และการที่เราจะรู้ได้ว่า “โฆษะ” ใดเป็น “ลูกโอด” และ “โฆษะ” ใดเป็น “ลูกพัน” คือ “ลูกโอด” จะมีเสียงที่สูงกว่า “ลูกพัน” อยู่ 4 เสียง ดังตัวอย่างเพลงดอกไม้ไทร 3 ชั้น ที่ได้วิเคราะห์นี้ เป็นเพลงมโหรีที่มีความไพเราะจะอยู่ที่ปัญจโฆษะแหบพังออที่มีเสียง “โด” เป็นประธานของเสียง และปัญจโฆษะไนยที่มีเสียง “ซอล” เป็นประธานของเสียง ซึ่งในวงมโหรี เครื่องดนตรีที่สามารถทำให้เสียงเพี้ยนสูงหรือเพี้ยนต่ำได้นั้นคือ ขลุ่ยรองออ ขลุ่ยพังออ ซอสามสาย ส่วนจะเข้หรือกระจับปี่นั้นทำได้แต่เพียงเติมส่วนที่เป็นโฆษะที่เทียบเคียงระหว่างเพี้ยนสูงหรือเพี้ยนต่ำของเสียง “ฟา” และเสียง “ที”

เพราะฉะนั้นในวงมโหรีจึงบรรเลงด้วยเพลงที่มีทำนอง “โอดพัน” ซึ่งเพลงที่มีลักษณะดังกล่าว นอกจากเพลงดอกไม้ไทรแล้วยังมีเพลงอื่นๆ อีก เช่น เพลงนางนาค เพลงขับไม้บัณเฑาะว์ เป็นต้น ซึ่ง 2 เพลงนี้ ศาสตราจารย์เกียรติคุณอุดม อรุณรัตน์ ได้ทำและบันทึกไว้แล้ว เพลงดอกไม้ไทรจึงเป็นเพลงที่น่าศึกษาเพลงหนึ่ง ซึ่งมีลักษณะคล้ายๆ กัน แต่ส่วนประกอบในบทเพลงไม่เหมือนกัน ในปัจจุบันการบรรเลงเพลงดอกไม้ไทรยังคงได้รับความนิยมคือมีการนำไปบรรเลงทั้งวงเครื่องสายและวงปี่พาทย์ในงานมงคลต่างๆ

จากบทความข้างต้นสรุปได้ว่า เพลงดอกไม้ไทรเป็นอีกเพลงหนึ่งที่นำมาบรรเลงขับกล่อม เนื่องจากท่วงทำนอง “โอดพัน” ที่ไพเราะและเป็นที่นิยม บทเดิมนั้นมีทั้งบทชายและบทหญิงอยู่ในบทดอกสร้อยสวรรค์ เป็นลักษณะการเกี้ยวพารา

สีกันระหว่างฝ่ายชายและฝ่ายหญิง เป็นเพียงบทร้องที่เป็นหลักฐานบันทึกไว้ ไม่ได้มีทางบรรเลงประกอบ ผู้เขียนจึงนำเพลงดอกไม้ไทร 3 ชั้น ทั้งทำนองทางร้องและทางบรรเลงของพระยาประสานดุริยศัพท์ มาเป็นต้นฉบับในการวิเคราะห์และทำทางเดี่ยวซอสามสายเพลงดอกไม้ไทร 3 ชั้น ซึ่งมีทั้งแนวทำนองทางหวานที่มีลักษณะช้าและทางบรรเลงที่มีลักษณะเป็นทางเก็บที่กระชับ ในทำนองเพลงมีลักษณะเฉพาะทางคีตลักษณ์ทางดนตรีไทย เรียกว่า “โอดพัน” ซึ่งเพลงที่จะเกิดความไพเราะได้นั้นต้องบรรเลงแบบ “โอดพัน” จึงจะได้อรรถรสในการฟัง และเสียงที่เกิดจากการบรรเลงออกมานั้นนิยมใช้เพียง 5 เสียง ซึ่งแบ่งเป็นกลุ่มเรียกว่า “ปัญจโมฆะ” เพลงดอกไม้ไทรจึงเป็นเพลงมโหรีที่ไพเราะและเป็นเพลงไทยที่ควรเรียนรู้

เอกสารอ้างอิง

กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์, สมเด็จเจ้าฟ้า. (2465). **ประชุมบทมโหรีประสมวง (คอนเสิด) เรื่องรามเกียรติ์แลเรื่องอิเหนา**. พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร.

ศิลปากร. (2511). **วารสารศิลปากร, 12** (3), 105-112.

อุดม อรุณรัตน์. (2548-2549). มณฑลแห่งปัญจโมฆะ: The system of pentatonic. **วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร, 25-26** (2-3), 134-141.